

EN MODERAT EKLEKTICISME

Simo Køppe

Med udgangspunkt i en videnskabsteoretisk bestemmelse af psykologien og dens genstandsområde diskuteres eklekticisme som princip. Der argumenteres for, at eklekticisme er nødvendig, og at det betegner en af de afgørende udviklingsbetingelser for en videnskab. Til sidst gives en række eksempler på forskellige versioner af eklektisk udvikling af psykologiske deldiscipliner og begreber – fænomenologi, psykoanalyse, stress og kognition.

Eklekticisme vurderes oftest som et negativt forehavende, idet det forbindes med en praksis, der kritikløst samler forskellige brokker – teoretiske og/eller empiriske – til en enhed som tilsyneladende er homogen. Spørgsmålet er imidlertid, om det ikke er på tide at overveje mulige positive aspekter af en moderat form for eklekticisme, som dels ikke er kritik- og refleksionsløs, dels indtænker den mulige kombination af forskellige teoretiske udgangspunkter. En sådan moderat eklekticisme kan endvidere ses som en udvikling af de tendenser, som er til stede i psykologien i dag, og til en vis grad som det, der reelt sker, når videnskab udvikler sig. Spørgsmålet kan bedst belyses ved at indsætte problemstillingen i en bredere videnskabsteoretisk sammenhæng.

I videnskabsteoretiske sammenhænge er det almindeligt at skelne mellem det epistemologiske og det ontologiske. Det epistemologiske vedrører erkendelsen af verden og indebærer således et subjekt, der erkender en verden, som er adskilt fra det erkendende subjekt. Det, der erkender, og det, der erkendes, kan ikke være identisk. Ontologi vedrører derimod objekternes og som helhed »verdens« eksistens, dvs. hvordan eksisterer objekter, fænomener, subjekter osv. helt uafhængigt af, hvordan vi erkender dem. Distinktionen mellem epistemologi og ontologi er vigtig at holde sig for øje, idet man ofte glemmer at gøre sig klart, hvilke konsekvenser de to tilgange har.

Det er ligeledes almindeligt enten implicit eller eksplicit at skelne mellem forskellige niveauer. Videnskabsteorien opregner en hel række argumenter,

enten epistemologiske eller ontologiske (eller begge dele) for, at det ikke er muligt at reducere alle videnskaber til samme niveau og dermed til én videnskab. Der er meget få, der vil mene, at det er hensigtsmæssigt at bruge de samme termer og lovmæssigheder, når man beskriver et kvantemekanisk system og en organisation. Og er denne skelnen indlysende, vil man også være tilhænger af, at en absolut reduktionisme ikke er mulig, endsige hensigtsmæssig (jf. Køppe 1993).

Det er imidlertid hensigtsmæssigt at operere med en metodisk reduktionisme forstået på den måde, at man ikke kan beskæftige sig med et totalt genstandsområde empirisk. Man kan således ikke empirisk afgrænse psyken som sådan og lade dette objekt indgå i sig empiriske udforskning af verden. Psyke er simpelthen en alt for omfattende størrelse og den videnskabelige psykologi konstitueres først som videnskab, når genstandsområdet psyke opdeles i håndterlige elementer, der hver især kan gøres til genstand for empirisk afprøvning. (jf. Gregersen og Køppe 1985, Althusser 1975). I det følgende betragtes psyken som værende psykologiens genstandsområde, som i den videnskabelige psykologis udvikling parcelleres ud i en omfattende række af elementer eller entiteter, som genstandsområdet består af.

Det er endvidere hensigtsmæssigt ontologisk at skelne mellem fire ontologiske og materielle niveauer – det fysiske, det biologiske, det psykiske og det samfundsmæssige. Niveauerne er inklusive i den forstand, at det fysiske er basis, hvor det biologiske emergent dannes som del af det fysiske, og det samfundsmæssige og det psykiske dannes emergent og indbyrdes afhængige som del af det biologiske. Inklusiviteten er nødvendig for at undgå rene nedadgående kausaliteter. (jf. Køppe 1993, Emmeche m.fl. 1997, 2000).

1. Real- og erkendelsesobjekt

Den metodiske reduktion, som er definerende for videnskab, kan betragtes som en selektion af egenskaber ved genstandsområdet. Det samme gælder imidlertid for de entiteter, som genstandsområdet består af.

Dette kan præciseres via skellet mellem erkendelsesobjekt og realobjekt (jf. Althusser og Balibar 1970). Ethvert realobjekt, dvs. enhver afgrænselig, faktisk og konkret eksisterende entitet består af en uendelighed af aspekter, der principielt kan undersøges hver for og sig og i sammenhæng. Via den metodiske reduktion gøres realobjektet til et erkendelsesobjekt, dvs. man konstituerer det mønster af aspekter ved entiteten, som man vil undersøge. Med udgangspunkt i en teori defineres et konglomerat af egenskaber som det, der ønskes undersøgt – man konstituerer et erkendelsesobjekt ved at selekttere blandt realobjektets egenskaber. Det samme realobjekt kan altså være udgangspunkt for mange erkendelsesobjekter og principielt for mange forskellige teoris forskellige erkendelsesobjekter. Disse forhold gælder for selv de umiddelbart mest banale entiteter – en stol f.eks. – og til de mere

komplekse, f.eks. bevidstheden (jf. nedenfor i forbindelse med empiriproblemet). Det vigtigste i denne sammenhæng er at konstatere, at en entitet kan være genstand for mange forskellige videnskaber og videnskabelige discipliner, og at det, der adskiller dem, netop er den specifikke selektion af de egenskaber disciplinen definerer som sine.

Det hævdes ofte, at det karakteristiske ved humanvidenskabernes genstandsområde er, at det er væsentligt mere komplekst end naturvidenskabernes, og at det i bund og grund er det, der gør, at man bliver nødt til at anvende andre metoder end naturvidenskabens, samt at naturvidenskabens metoder følgelig ikke kan anvendes inden for humanvidenskaberne. Dette er ikke nødvendigvis helt forkert. Det er imidlertid nødvendigt at præcisere, hvad der menes med kompleksitet. Kompleksitet er nemlig ikke et entydigt begreb, og hvis der blot menes, at der i forbindelse med humanvidenskaberne må inddrages flere egenskaber end ved de naturvidenskabelige entiteter, så er det i hvert fald ikke tilstrækkeligt. Der findes mindst tre forskellige definitioner af kompleksitet, hvor ingen af dem umiddelbart er anvendelig til at definere forskellen på naturvidenskab og humaniora (jf. Dewdney 1987, Wimsatt 1981).

Algortimisk kompleksitet. Kompleksitet kan bestemmes som omvendt proportional med beregnelighed, dvs. mulighed for at omsætte et givent system til en algoritme. Hvis et system ikke kan algoritmiseres, så nærmer det sig en tilfældighedstilstand, og denne tilstand, som af nogen karakteriseres som kaotisk, har meget høj grad af kompleksitet. Det velordnede algoritmiske system har til gengæld en meget lav grad af kompleksitet. Det vil bl.a. sige, at en fraktal er *meget lidt kompleks*, idet dens algoritme er meget enkel.

Beregningskompleksitet. Kompleksitet kan bestemmes som beregningstid forstået på den måde, at et givent system skal gennemgå en række skridt for at kunne dannes. Det er ikke her spørgsmålet om at simulere en dannelse i en computer, idet denne simulering altid vil springe nogle led over. Ud fra dette kompleksitetsmål er en regnorm væsentlig mere kompleks end et samfund, idet dannelses tiden (den biologiske evolution) er usammenligneligt længere end dannelses tiden for samfund (siden mennesket opstod).

Diversitet i interaktioner. Iflg. dette kompleksitetsmål er systemer med mange forskellige interaktioner mere komplekst end et system med færre interaktioner. Interaktioner kan opfattes som relationer mellem systemets entiteter, og der kan skelnes mellem systeminterne og systemeksterne relationer. Konsekvensen af dette kompleksitetsmål er, at såvel systemet med høj grad af orden og tilfældige systemer begge har en lav kompleksitet. De tilfældige systemer har ikke særlig mange gentagne interaktioner, og det ordnede system har oftest en større antal end de tilfældige, men oftest er

der tale om identiske interaktioner på forskellige hierarkiske niveauer, altså gentagelser eller isomorfier.

Det interessante ved dette er, at vi ikke blot og uden videre kan ligestille kompleksitet og orden eller kompleksitet og evolutionstid eller lignende. Hvis man altså vil hævde, at humanvidenskabens genstandsområde er mere komplekst end naturvidenskabens, er det nødvendigt at præcisere, hvad der menes med kompleksitet. Hvis det er muligt at specificere forskelle på realobjekterne – altså forskelle på fysiske realobjekter, biologiske realobjekter, psykiske realobjekter og samfundsmæssige realobjekter – og lade disse ontologiske forskelle begrunde forskelle i erkendelsesobjekter, så ville man have både en ontologisk og en epistemologisk begrundelse for forskellen mellem de tre videnskabstyper.

Den ontologiske inklusivitetsmodel foreskriver, at der er flere og flere egenskaber jo længere man når frem i evolutionen. Den biologiske entitet har flere egenskaber end den fysiske – bl.a. fordi den selv er en fysisk entitet. Den er noget mere end en fysisk entitet, og det mere må selvsagt indebære nogle flere aspekter ved entiteten. Og således gælder det også for de psykiske entiteter og de samfundsmæssige. Selv om vi ikke betragter samfund som serielt efterfølgende det psykiske (de to niveauer udvikles parallelt og afhængig af hinandens udvikling), så er samfund alligevel en mere aspektueret entitet end menneskets psyke, idet ét samfund altid må være baseret på flere psyker. Alt andet lige må man hævde, at jo flere aspekter/egenskaber der skal til for, at en entitet er defineret, jo mindre interessant bliver det jo færre egenskaber man undersøger i sin forskning. Selv om man således godt kan beskrive to aspekter ved et samfund, så er det relativt uinteressant, da den metodiske reduktion, der skal til for at afgrænse disse to aspekter, er så omfattende, at man oftest smider barnet ud med badevandet. Til gengæld vil der være mere ræson i at isolere et mindre antal aspekter ved fysiske entiteter, idet disse i sammenligning med andre konstitueres ved færre egenskaber. De samme forhold gælder en række humanvidenskabelig entiteter. En given tekst f.eks. kan godt karakteriseres ud fra antallet af kommaer, der findes i teksten (et relativt overskueligt og operationaliserbart antal egenskaber), men det er ikke særlig interessant.

Selvom denne argumentation er holdbar, så er den ikke tilstrækkelig. Man kommer ikke langt, hvis man kun definerer forskellen mellem videnskabstyper ved hjælp af antallet af de aspekter de beskæftiger sig med ved deres genstandsområdes entiteter. Det kan ligesom ikke være essentielt, om der nu er 105 egenskaber eller 3025 ved en entitet – det må være arten af egenskaber som er væsentligt. Det er praktisk umuligt at beskæftige sig med særlig mange aspekter samtidig (jævnfør det klassiske tre-legeme-problem), men det er nødvendigt også at se på typen af egenskaber og ikke mindst forholdet mellem de selekterede egenskaber.

Et spørgsmål, der melder sig i denne sammenhæng, er spørgsmålet om relationer og entiteter. Er de relationer, en entitet kan have til andre entiteter, i sig selv en egenskab ved entiteten? Og hvis det er sådan, er det da et ontologisk træk eller kun et epistemologisk. Som det vil fremgå, er det meget væsentligt at insistere på, at der er tale om et ontologisk træk og ikke kun et epistemologisk. På sin vis kan man sige, at erkendelse i meget høj grad går ud på at relatere entiteter indbyrdes. Man udforsker entiteter ved at sætte dem i relation til andre entiteter, f.eks. ved eksperimentelt at relatere entiteten en række andre entiteter i et kontrolleret miljø. På samme måde vil et interview være en række fiktive relateringer mellem det udspurgte subjekt og en række andre entiteter. Men hvis dette træk er et ontologisk, hvis altså det er sådan, at en entitet kun skal defineres i kraft af sine relationer til andre entiteter, så vil entiteter som sådan, eller i sig selv, være uinteressant. Eller rettere, så vil en metodisk reduktion, der afgrænser entiteter til deres ikke-relations egenskaber være ganske uinteressant, ja måske umulig. Den vil være umulig, hvis entiteten i sidste ende kun består af relationer (som i moderne systemvidenskab), eller hvis den rensede entitet, hvor relationerne er fjernede bliver fuldstændig urealistisk og dermed fiktiv.

Vi bliver her nødt til at indføre nogle definitioner på entiteter, på es-sentielle og relative egenskaber m.m. Og i denne sammenhæng forsøge at præcisere den ontologiske forskel på entiteter fra de forskellige ontologiske niveauer. Det specifikke ved psykologien skal bestemmes ud fra det specifikke ved realobjektet (ontologisk) samt de konsekvenser, dette får for udforskningen af realobjektet og bestemmelsen af erkendelsesobjektet (epistemologi).

2. Typer af lovmæssigheder

I videnskabsteoretiske sammenhænge er det almindeligt at beskæftige sig med, hvilke typer lovmæssigheder de enkelte videnskaber beskæftiger sig med. Det er således almindeligt at antage, at stort set alle videnskabstyper og discipliner anvender statistiske lovmæssigheder på deres genstandsområde og entiteter. Det er ligeså almindeligt at antage, at der er meget store forskelle på kausalitetsformer mellem de enkelte grundvidenskaber.

Spørgsmålet om lovmæssighedernes og i sidste ende logikkens status kan præciseres ved hjælp af adskillelsen mellem realobjekt og erkendelsesobjekt. Hvis erkendelsen skal repræsentere den model, som den formelle logik udgør, så indebærer det realistiske forhold mellem erkendelsesobjekt og realobjekt, at realobjektet i sig selv må være struktureret i overensstemmelse med den formelle logik. Det er imidlertid ikke nødvendigvis sådan, at selv om realobjektet ikke er struktureret i overensstemmelse med den formelle logik, så er erkendelsesobjektet en forvredet konstruktion, hvis den overholder den formelle logik. Spørgsmålet er igen et spørgsmål om forholdet

mellem entitet og egenskaber. Hvis en entitet hører til genstandsområdet for psykologien, så vil det ikke udelukkende kunne begribes tilfredsstillende ved at beskrive så få egenskaber, som den formelle logik er i stand til at kvantificere. Igen: man kan godt bruge den formelle logiks modeller på psykologiens genstandsområde, men dets idealisering af få egenskaber er enten så idealistisk, at det er uinteressant, eller det er så generelle erkendelser, at de er indlysende. Konklusionen er altså, at realobjektet ikke restløst kan opløses i relationer mellem egenskaber, som overholder den formelle logiks regler – hvorfor den formelle logik ikke er tilstrækkelig – men at der til en vis grad vil være en strukturel overensstemmelse.

Den klassiske skelnen mellem idiografisk og nomotetisk viden er implicit en kommentar til denne diskussion (jf. Collin og Køppe 2003). Det er et almindeligt hermeneutisk standpunkt, at en del af samfundsvidenskaberne og en større del af humaniora er idiografisk, det vil sige beskæftiger sig med enkelttilfælde og ikke med generaliserbar viden i form af naturlove. Når den gør det, er det bl.a. ud fra den sædvanlige opfattelse: genstandsområdet er for komplekst til, at der kan generaliseres noget som helst. Dette er en fejltagelse på to måder. Det er dels en fejltagelse, fordi man godt kan have en nomotetiske viden om entiteter inden for bl.a. humanioras genstandsområde baseret på overensstemmelse med den formalistiske logisk modeller, dels fordi den erkendelse, der i øvrigt kan opnås inden for humaniora, også er nomotetisk. Det er ikke nødvendigt at antage, at den viden, der kan opnås inden for humaniora, kun kan være nomotetisk, hvis den følger den formelle logik.

Et specielt tilfælde af denne problemstilling er det genstandsområde inden for humaniora, som dækker de psykiske erkendelsesprocesser. Det kan afledes af ovenstående, at subjektets tænkning og betydningsproduktion i sig selv må følge den formelle logik, hvis denne skulle være enerådende – som det, der definerer videnskabelig erkendelse. Realobjektet »subjektets erkendelse« måtte i sig selv være formelt logisk opbygget. Dette er selvsagt antagelsen i mange forskellige sammenhænge, specielt dem der konstruerer aksiomatiske computerprogrammer, som skulle kunne simulere menneskets tænkning.

3. Data og empiri

I en overordnet videnskabsteoretiske sammenhæng er det nyttigt at skelne mellem data – empiri – teori og praksis. Dette forekommer formentlig umiddelbart at være ret nærliggende, men ved at bore lidt i den første skelnen mellem data og empiri kan der konkluderes nogle nyttige pointer (jf. Gregersen og Køppe 1985). Det er karakteristisk for data, at »antal« data er uendelig. Når data er uendelig, skyldes det et epistemologisk forhold og et ontologisk forhold. Hvis man vælger en tilfældig genstand, så vil antallet af

afstande mellem denne genstand og alle andre genstande i universet være uendeligt. Vi kan epistemologisk interessere os for at måle afstanden mellem pågældende genstand og alle andre genstande – og da antallet af masser i universet er uendeligt, vil der også findes uendeligt mange afstande. Nu kan man sige, at afstande mellem vilkårligt antal genstande i universet ikke er det mest opsigtsvækkende i en psykologisk sammenhæng, men uendeligheden kan også ses af andre forhold. Hvis man vælger et menneskeligt produkt – en stol f.eks. – så vil en enkelt stol kunne underkastes stort set alle de menneskelige videnskabsformer og discipliner, som arten har opfundet. En stol kan behandles kemisk, arkitektonisk, designmæssigt, perceptuelt, hvordan denne og tilsvarende stole indgår i skønlitteraturen, faglitteraturen, hvor mange gange den forekommer i en given sammenhæng med andre genstande i hjemmet, hvor mange procentdele af ulykker i hjemmet frekventering af skadestue indgår stole i, hvordan den indgår som symbol i forskellige kulturer, hvordan den optræder i verdenshistorien, i kunsten, i .... En enkelt genstand, fænomen eller entitet vil således kunne spejle tæt på enhver anden disciplin og tankeform, som mennesket har kreeret.

Ligesom en vilkårlig genstand kan sættes i relation til en uendelighed af andre genstande, så kan hver enkelt genstand altså udforskes ud fra tilgængelig videnskab m.m. Disse uendeligheder kan beskrives nærmere på grundlag af den ontologiske skelnen mellem entitet og egenskab. Emnet har været behandlet i meget lang tid inden for filosofien bl.a. i form af kategorier og har genereret et væld af underpunkter og alternative opfattelser (jf. Collin og Guldmann 1998, Putnam 1997, Lakoff 1987). En version, som er nyttig i denne sammenhæng, vil kunne begrunde det, der ledes efter, nemlig det karakteristiske ved psykologien som videnskab (og humaniora og samfundsvidenskab generelt).

Entiteter er defineret ved et sæt af egenskaber samt relationer til andre entiteter. Et væsentligt spørgsmål er, om relationer er egenskaber ved entiteten. Som nævnt tidligere er det vigtigt at insistere på, at relationer er egenskaber ved entiteter. Men dette forhold gælder ikke altid. Hvis vi betragter en sten, er den relation mellem subjektet og stenen, som herved etableres, ikke en egenskab ved stenen. Det er ikke sådan, at fordi der udvikles organismer der kan sanse en sten, så får stenen nye egenskaber. Eller hvad? Der må her skelnes mellem stenen som fysisk entitet og dens repræsentation, f.eks. i en psyke. På det fysiske niveau ændres stenen ikke ved at der udvikles organismer som kan sanse den. Den egenskab, der »tilføjes« i relationen mellem sten og sansesystem, tillægges ikke stenen, men er generelt udtryk for den egenskab, som størrelsen, der sanser, har. Det samme kan siges om stenen som forarbejdet til et øksehoved. Her anvendes iboende egenskaber i stenen (at den kan hukkes til) i en samfundsmæssiggørelse som redskab. Det er altså et spørgsmål om, hvilken vej vi ser det ontologiske niveau hierarki – det fysiske, det biologiske, det psykiske og det samfundsmæssige. Spørgsmålet om relationer er for det første i overensstemmelse med det generelle udsagn,

at jo højere niveau jo flere relationer, og dermed en højere kompleksitet af entiteten. Entiteten er ikke objektet – stenen – men det psykiske fænomen, der konstituerer »det at se en sten«.

For det andet viser spørgsmålet om entiteter og relationer, at der må indføres nogle generelle egenskaber ved de enkelte niveauer, som principielt alle entiteter på det underliggende niveau kan relateres til. Lad os fortsætte med stenen – og undlade det biologiske niveau:

Niveau	Definerende egenskaber	Entitet
Det fysiske	rum, tid, masse, gitterstruktur	sten
Det psykiske	kvalia intersubjektivitet, livshistorie	oplevet sten
Det samfunds- mæssige	kollektiv intentionalitet	sten forarbejdet til redskab

Relationer er altså egenskaber ved entiteter – men det er altid to entiteter involveret i en relation, og hvilken entitet relationen er egenskab ved, varierer.

Begreberne entitet og egenskab er ikke uproblematisk. F.eks. er det jo sådan, at en entitet kan være en egenskab ved en anden entitet. Entiteten »bevidsthed« har selvsagt et væld af egenskaber, som i sig selv er entiteter – f.eks. selvrefleksion. Som det fremgår af skemaet ovenfor, er der definerende egenskaber ved de entiteter, der findes på de forskellige niveauer. Disse definerende egenskaber – bortset fra selv af være entiteter – er altså konstituerende for niveauets entiteter generelt.

Indtil videre er der blot konstateret nogle generelle forhold omkring entiteter, deres egenskaber og relationer. Niveauerne kan karakteriseres ved et stigende antal egenskaber ved entiteterne, og der er visse egenskaber/entiteter som er konstituerende for alle niveauets entiteter. Det vigtige er nu at fastholde, at en videnskabelig beskrivelse dels består i at grundlægge et erkendelsesobjekt som en selektion af egenskaber ved en given entitet. Det er endvidere sådan, at videnskabeligheden af beskrivelsen må være knyttet til graden af overensstemmelse mellem egenskabernes karakter og relationer ved realobjektet og beskrivelsen. Beskrivelsen skal altså i en eller anden forstand gengive korrekte forhold ved realobjektet – omend korrektheden aldrig kan være absolut, idet erkendelsesobjektet altid er baseret på en selektion af egenskaber. (Althusser og Balibar 1970).

Når det indledningsvist blev nævnt, at data er uendelige, så skyldes det den multirelationalitet og multiaspektivering, ethvert psykologisk fænomen (som ethvert andet) er konstitueret som, både ontologisk og epistemologisk. Den videnskabelig praksis består på mange forskellige måder (historiske, institutionelle osv.) i at selektere netop de egenskaber, som er relevante og definerende for det konkrete videnskabelige projekt. Det er nødvendigt at selektere netop de egenskaber, der er relevante og dernæst at operationalisere dem – man skal kunne angive, hvad der er betingelserne for at afgrænse/registrere netop den egenskab, man ønsker at udforske. Den videnskabelige proces består således i løbende at konstituere og differentiere erkendelsesobjektet via en række egenskaber, som imidlertid altid kun vil være en delmængde af de egenskaber, som konstituerer realobjektet. Videnskabeligheden består bl.a. i, at de egenskaber, der selekteres og hentes med over i erkendelsesobjektet, er reelle egenskaber ved realobjektet, og ikke fantaserede f.eks. (Gregersen og Køppe 1988).

Det var et af kernepunkterne i gamle Poppers argument mod positivismen, at det ikke er muligt at nå til et rensset niveau for registrering af data (Popper 1973). Data er ikke blot uendelige, de er også umulige at konstatere uhildet. For Popper var ideen om en rensset registrering af data en diskussion af forholdet mellem induktion og deduktion, og for ham var der ikke tvivl om, at induktion var forkert. Det afgørende i denne sammenhæng er Poppers løsning, nemlig at det ikke er muligt at starte med empirien og så induktivt udvikle hypoteser, der kan sammensættes til teorier. I forskningsprocessen starter man altid med en teori, før empirien kommer til – og det samme gælder i øvrigt alle organismer. Popper støtter sig her til det rationalistiske argument om, at organismer (herunder mennesker) er udstyret med nogle medfødte ideer, som er med til at strukturere opfattelsen af de indtryk, organismen modtager. Popper udviklede en hel genetisk epistemologi (jf. Popper 1969), hvor han betragter en organismes nervesystem parallelt med de »medfødte ideer« – organismerne er gearret til at opfatte bestemte egenskaber ved verden – de selekterer således bestemte egenskaber ved verden, og denne selektion er med til at definere organismens verden. Ingen er selvsagt i tvivl om, at det kun er en del af verden. Ormen råder ikke over et nervesystem, der kan gestalte kategorien samfund – ligesom mennesket ikke kan opfatte infrarøde bølger. Organismen fungerer på denne måde fundamentalt på samme måde som videnskaben – den konstituerer sin verden/sit genstandsområde/fænomen ved en selektion af et sæt af egenskaber, som er meget meget mindre end det mulige sæt af egenskaber.

4. Teori og paradigmer

Når det er teorien, der definerer empirien forstået på den måde at det er teorien der bestemmer, hvilke data der skal have status af empiri, så vil teorien komme før empirien. Men hvor kommer teorien så fra, og hvad afgør, hvilke teoretiske hypoteser som er relevante at afprøve. Ud fra en videnskabshistorisk betragtning vil man kunne sige, at teorien for så vidt altid har været der. Der ses her bort fra den enkelte videnskabelige disciplins konstituering, hvor førvidenskabelige antagelser (filosofiske, andre videnskabers kategorier, ideologiske m.m.) bliver til den videnskabelige konstituering af genstandsområdet (Althusser 1975, Køppe 1983). På et givet tidspunkt føres studerende ind i en disciplins tankeverden, der som oftest består af allerede grundlagte og udviklede teorier. Et mere relevant spørgsmål er for så vidt, hvad der gør, at man vælger en frem for en andet konkurrerende teori, men også det spørgsmål ses der bort fra her.

Poppers svar på spørgsmålet om teorien er, at en videnskabelig praksis består i at fremsætte antagelser, som dernæst forsøges falsificeret. Man kan ifølge Popper aldrig bevise noget som helst (måske bortset fra i et rent matematisk system), og man kan derfor kun forsøge at falsificere. Det, der karakteriserer videnskabelige antagelser frem for pseudovidenskabelige er netop at de lader sig falsificere – altså ikke at de er det, men at de vil kunne blive det under bestemte betingelser. Pseudovidenskabelige antagelser vil derimod ikke kunne falsificeres, fordi deres foregangsmænd ikke vil kunne angive, under hvilke betingelser antagelsen ikke er korrekt. F.eks. vil religiøse personer ikke kunne sige, hvilke betingelser der skulle være til stede, før det var bevist, at antagelsen om, at Gud eksisterer, må opgives. Det er endvidere (stadig iflg. Popper) karakteristisk for god videnskab, at de fremsatte hypoteser er så dristige som muligt – det sætter den etablerede videnskab i gang for at falsificere hypotesen.

For Kuhn derimod kan man i sidste ende ikke skelne skarpt mellem empiri og teori. De er så indvævet i hinanden, at der reelt ikke er noget kriterium for at skelne mellem dem, og det er i hvert fald ikke sådan, at empirien er tættere på en fælles materiel virkelighed, og teorien fortolker disse erfaringer om verden. For Kuhn udvikler videnskaben sig i form af paradigmebestemte normalvidenskabelige perioder, hvor en bestemt sammenhængende teoribygning definerer, hvad der på det pågældende tidspunkt er sandheden om genstandsområdet. Et sådant paradigme defineres bl.a. ved en række videnssociologiske betingelser samlet under betegnelsen faglig matriks (vedr. Kuhn og psykologien jf. K.B. Madsen 1986 og Køppe 2006).

Popper, Kuhn og Althusser har et fælles problem, idet de (for Althusseres vedkommende efter konstitueringen af en videnskab) betragter teori som en entydig størrelse. Pointen er måske, at teori ikke tilhører ét bestemt kompleksitetsniveau, og at det heller ikke blot kan defineres som en række

hypoteser, der i den videnskabelige proces justeres afhængig af empirien. Teori er flere forskellige ting og kan hensigtsmæssigt inddeles i flere lag eller niveauer. Der kan således skelnes mellem fire teori lag:

(1) *Metodedefinerende*. Alle metoder, der anvendes i videnskabelige sammenhænge, har nogle indbyggede antagelser af mere teoretisk art, dvs. antagelser, som ikke i sig selv nødvendigvis er empirisk funderede. Det gælder ikke blot de større og mere komplicerede spørgsmål omkring kvantitative og kvalitative metoder i almindelighed, det gælder også mere fundamentale antagelser omkring matematik, logik og statistik. Også de er baseret på nogle mere eller mindre implicite antagelser og forudsætninger, som selvsagt kan gøres til genstand for diskussioner og uenigheder. På den anden side er det også sådan, at det metodedefinerende lag er det, hvorom de fleste teorier er enige, og blandt hvilke langt de fleste videnskabelige discipliner anvender elementer. Der er således stort set ingen videnskabelig disciplin, der ikke anvender statistisk og sandsynlighedsteoretiske metoder i en eller anden udstrækning – og det gælder også humanistiske discipliner. Inden for de sidste ca. 20 år har udbredelsen af de kvalitative metoder medført en større bevidsthed om, at metodevalget netop er et valg (jf. Helles og Køppe 2005).

(2) *Empiridefinerende og hypotesedannende*. På det næste lag findes det man sædvanligvis opfatter som teori, nemlig den specifikke videnskabelige teori om en bestemt del af psykologiens genstandsområde. Denne del kan være mere eller mindre omfattende – f.eks. adfærd, emotioner, tænkning, kognition, personlighed osv. – og det er bl.a. afgrænset fra andre områder ved en specifik metode til indsamling af empiri fra og om den afgrænsede del af genstandsområdet. Og det er dette sæt af metoder knyttet til et specifikt emne eller område, som udgør den pågældende teoris selektion af empiri. En selektion der på den ene side netop er selektiv på baggrund af det emne, man undersøger – det er ens konfigurerings af emnet, der ligger bag selektionen – og med til at definere emnet. Dette udgør så at sige en bro mellem de to første lag af teorien.

Teorien er imidlertid også en række hypoteser og sammenhænge mellem egenskaber ved genstandsområdet. Og ligesom ved metoden er det en gensidig definition og udbygning af definitionen via bestemmelsen af genstandsområdet som specifikke egenskaber. Man kan umiddelbart karakterisere hypoteserne ud fra deres mere eller mindre tætte forbindelse til empirien, og der er næppe tvivl om, at nogle er empirinære og afprøvelige via empirien, mens andre er abstrakte og vanskelig at afprøve empirisk. Hvis man med Popper kræver, at alle antagelser skal kunne udtrykkes som falsificerbare hypoteser, så er det næppe et standpunkt, der holder i virkelighedens verden. Og det af flere grunde.

For det første, fordi mange antagelser og hypoteser simpelthen ikke er falsificerbare: det er ikke muligt at opstille falsifikationskriterier, samtidig med at der ikke er tvivl om, at der er tale om en videnskab. Således er en stor del af det første teoriniveau, altså det metodiske, ikke i sig selv muligt at falsificere. Det forudsætter begreber og problemstillinger, som mere hører til logikken, og det indebærer under alle omstændigheder grundbegreber om f.eks. sandhed og kvantificerbarhed, som er forudsætningen for enhver falsifikation (og dermed ikke kan være udgangspunkt for en falsificering af falsifikationen i sig selv).

For det andet fordi der er antagelser og hypoteser, som formentlig slet ikke er afgørlige empirisk. Og hvad mere er, selv om det blev hævdet, at de rent faktisk var afvist empirisk, så vedbliver man med at tro på deres berettigelse og forsker ud fra, at de eksisterer. Således har langt de fleste psykologer en række grundbegreber og grundantagelser som de ikke viger fra, og i hvert fald ikke viger fra dem, fordi en mere eller mindre tilfældig empirisk undersøgelse mener at have aflivet det. For mange er et begreb som f.eks. det ubevidste ikke empirisk afgørligt. Det vil i sidste ende ikke kunne falsificeres, men hører alligevel til et af de mest effektive hypotese-genererende begreber i psykologien.

Teorien på det andet teoriniveau består således af en række specifikke hypoteser og begreber, som nedadtil er empirinære og falsificerbare, som selekterer de egenskaber ved genstandsområdet, som er det specifikke for den givne disciplin, og som jo højere man når op i hypotesehierarkiet bliver mindre og mindre empirisk indløselige. Jo længere væk man kommer fra det genstandsområde definerende og metodemæssige, des mere grundlagspræget bliver hypoteserne, og øverst findes en række kernebegreber som er uomtvistelig for den pågældende disciplin. Dette minder for så vidt noget om Lakatos' forskningsprogrammer (jf. Lakatos 1969). Teorien udgør her en beskyttende vold omkring bl.a. en række anomalier, som disciplinerne forsøger at tackle.

(3) *Skoledannelser*. Som det tredje lag eller niveau i teorihierarkiet er de mere tværgående skoledannelser. De går dels på tværs af specifikke underdiscipliner (udviklingspsykologi, socialpsykologi osv.) og de går i vid udstrækning på tværs af overordnede discipliner (psykologi, lingvistik, sociologi osv.) og til tider også på tværs af grundvidenskaber (natur-, human- og samfundsvidenskaber). Disse skoledannelser er f.eks. marxisme, strukturalisme, systemteori, funktionalisme og fænomenologi. Det karakteristiske er bl.a., at de alle er opstået inden for en specifik disciplin (historievidenskaben, økonomien, lingvistikken osv.), men at de relativt hurtigt får en væsentlig mere omfattende udbredelse. De formulerer ofte nogle fundamentale synspunkter på fænomener og genstandsområder der i kraft af deres generalitet potentielt kan bruges på en bred vifte af fæno-

mener – udsagn om struktur, historicitet, relationer, betydning, det subjekt konstituerende osv.

(4) *Ideologi – verdensopfattelse.* Endelig er der det ideologiske niveau. Ideologi skal i denne sammenhæng forstås positivt og ikke i betydningen virkelighedsforvrængende. I overensstemmelse med Althusser (Althusser 1972) og Liedmann (Liedmann 1977) kan man definere ideologi som en helhedsopfattelse af natur, subjekt og samfund. Dvs. en internt konsistent teori om »alt«. Liedmann har argumenteret for, at der findes ideologiske grundlag for ethvert videnskabeligt udsagn, – også fysiske og matematiske f.eks. Pointen er imidlertid, at selv om der findes sådanne størrelser som grundlag for også videnskabelige teorier, så er de ikke i sig selv videnskabelige og vil heller ikke kunne blive det. Fordi de er holistiske i deres natur, mens videnskab altid vil være metodisk reduktionistisk, dvs. være nødt til at beskæftige sig med operationaliserbare afgrænselige enheder. Man kan ikke gå empirisk til »alt«, og den ideologiske helhedsdannelse vil derfor ikke kunne underkastes en videnskabelige afprøvning.

Det er i denne sammenhæng ikke særlig vigtigt, om der er 3, 4 eller 5 lag eller niveauer – det vigtige er blot at påpege, at teori som sådan strækker sig over en række kompleksiteter, og at f.eks. empiridefinerende dele af teorien kan være fælles for flere forskellige overordnede teorier, og omvendt – man kan inden for umiddelbart overensstemmende systemer have forskellige definitioner af metoden og dermed den resulterende empiri.

5. Eklekticisme

Eklekticisme kommer af græsk og betyder selektiv eller 'at vælge'. I en snæver fortolkning af eklekticisme betegner det valg af elementer fra forskellige systemer uden hensyntagen til mulige modsætninger mellem systemerne. Synkretisme betegner i forlængelse heraf kombination af elementer fra forskellige systemer, men med forsøg på afklaring og løsning af eventuelle modsætninger. I oldtidens Grækenland og i romerriget var det almindeligt at kalde filosofiske antagelser for eklektiske, og hos Cicero og nyplatonikerne skulle det være sat i system. Dette fortsatte op gennem middelalderen, hvor forskellige teologiske diskussioner om det betimelige i at anvende en eklektisk fremgangsmåde. Det var imidlertid først den franske filosof Cousin, som i begyndelsen af 1800-tallet udmøntede termen som betegnelse for en hel lærebygning. Iflg. Cousin skal filosofien frigøre sig fra alle autoriteter og de indirekte og til tider tvangsprægede krav, som det at skulle være tilhænger af et system indebærer. Filosofien skal kunne selektere de elementer fra eksisterende retninger, som har en gyldighed, og det er specielt den historiske udvikling, som i

sidste ende er præmissen for det vellykkede valg (jf. Kelly 2002, Albrecht 1994, Gregersen 2000).

Fra slutningen af 1800tallet og frem indplaceres diskussionen af eklekticisme i en lidt anden kontekst, idet der kan skelnes mellem to væsensforskellige anvendelser. På den ene side anvendes ordet relativt positivt i en anvendelses og praksis sammenhæng, specielt pædagogik og terapi. Pædagogik og pragmatik hører tæt sammen og det i bund og grund pragmatiske argument – man skal anvende de hjælpemidler, som er hensigtsmæssige for at opnå det mål, man stiler efter – vil uvægerligt ende i en eklektisk selektion. På samme måde argumenteres der gerne for, at den gennemsnitlige psykoterapeut er eklektisk i sit terapivalg, idet terapeuten kombinerer træk fra en række forskellige terapier i sin konkrete terapeutiske praksis. Begge disse versioner er positive, idet konsistensen tænkes sikret ved det positive udfald af den anvendte praksis. Den negative betydning, som ordet stadig har, er især knyttet til anvendelsen som princip for videnskabelig teori. En videnskabelig teori kan ifølge dette per definition ikke være eklektisk, og finder man tendenser hertil, er der tale om en diskvalificering af teorien. Her bliver eklektisk synonym med både noget overfladisk og med en kritik- og refleksionsløs kombination af forhåndenværende teoribrokker.

Så vidt jeg kan se, er det nødvendigt at acceptere, at der eksisterer positive eklektiske processer i teorier, og at udvikling af teorier meget ofte også skyldes en eklektisk relation til andre teorier. Hvis man som udgangspunkt for beskrivelsen af teorier og deres udvikling vælger de tidligere nævnte lag eller niveauer, så kan eklekticismen principielt foregå på alle niveauer, – men der er dog nogen, der er mere oplagte end andre.

En given teori kan selvsagt uden videre vælge at udvide sit empiriske fundament ved at integrere andre metoder end de hidtil anvendte. Spørgsmålet er, om dette overhovedet er en eklekticisme, idet de anvendte metoder oftest er fælles for mange forskellige teorier og i sig selv ikke er defineret i relation til nogen specifik teori. Hvis metoden ændres (udvides, revideres, tilpasses), skal man være opmærksom på, at den specifikke del af genstandsområdet, som den pågældende teori vil beskæftige sig med, er defineret i forhold til en bestemt måde at opnå viden på. Når metoden ifølge ovenstående er led i det, der transformerer data til empiri, så vil denne proces påvirkes i gunstig retning, når metoden udvides. Fordi empirien principielt bliver mere omfattende, når antallet af aspekter ved genstandsområdet udvides.

Langt de fleste eklektiske foreteelser sker på det andet lag eller niveau 2, – der, hvor hypoteser fremsættes, og der, hvor det er hensigtsmæssigt at skelne mellem empirinære og empirifjerne hypoteser og begreber. Hvis en teori ikke skal gå i stå, så må den udvikles. Traditionelt vil man beskrive en sådan udvikling som en udvikling af de eksisterende hypoteser i retning

af større differentiering, præcision og detaljerighed. Det vil hypoteserne i høj grad selv kunne levere, idet den hypotetisk deduktive metode netop går ud på at udvikle de enkelte empiriske hypoteser. Men udvikling af teorien sker også ved at blive inspireret af andre teorier, og her tænkes især på de empirifjernere dele af hypotesehierarkiet. Det forekommer nærliggende, at teorier sjældent fungerer som autonome størrelser helt isoleret fra omverdenen af andre teorier. Der er selvsagt synsvinkler og synspunkter, som den enkelte teori er i direkte opposition til, og som den kan skærpe sig selv ved at være i opposition til, men den historiske udvikling af psykologien viser, at disse standardreaktioner oftest altid suppleres med en åben for justeringer og udvidelser, der hidrører fra andre teorier. Med »hidrører fra andre teorier« menes, at andre og ofte konkurrerende teorier kan beskæftige sig med samme eller tilgrænsende fænomenområder og her beskrive aspekter, som indlysende er korrekte eller har korrekte elementer.

På det tredje niveau – de overordnede skoledannelser eller retninger, som går på tværs af de videnskabelige discipliner – sker der også en udveksling og udvikling af grænsefladerne, selv om det formentlig er karakteristisk for dette niveau, at de netop er opstået omkring noget nyt og enestående og derfor kun kan eksistere ved at fastholde denne konstituerende indsigt. Der kan næppe tegnes et entydigt billede, idet der er eksempler på overordnede skoledannelser, der fastholder deres identitet ved at afgrænse sig fra andre (f.eks. systemteorien), der findes skoledannelser, der åbner sig mod andre, som de ligger tæt op ad (relationer mellem eksistentialisme, fænomenologi og hermeneutik), og der findes skoledannelser, som stort set findes spejlet i alle andre eksisterende (psykoanalyse).

Det fjerde og ideologiske lag eller niveauet for verdensopfattelser er netop karakteriseret ved deres til tider ikke-ekspliciterede helhedspræg, hvorfor betingelser for deres udvikling er en anden end for videnskabelige teorier.

Som helhed er videnskabelig udvikling i meget høj grad præget af eklektiske processer. De fleste videnskabsteoretikere vil være enige om, at teorier (forstået som dækkende alle fire lag) går i stå, hvis der ikke tilføres elementer udefra. Nogle vil hævde, at de altid, på et eller andet tidspunkt, går i stå og degenerere til en karikatur af deres oprindelige udtryk – for Kuhn overskrides enhver normalvidenskab, og for Lakatos bliver forsvaret mod synliggørelsen af anomalierne stærkere og stærkere, indtil udviklingen stopper. På den anden side er der også mange forskellige måder, udviklingen kan foregå på, og det er ikke nødvendigvis sådan, at den eklektiske proces, hvor aspekter fra andre teorier indarbejdes, er hensigtsmæssig, eller rettere, at den er hensigtsmæssig i enhver udstrækning. Der kan ske det, at de involverede elementer simpelthen ender med at blive betydningstomme.

6. Eksempler på eklekticisme – variation og tomhed

Der kan givetvis anføres mange og meget langstrakte eksempler på forskellige typer af eklekticisme. Mens standardversionen formentlig er den relativt upåagtede inklusion af relevante aspekter mere eller mindre bevidst og eksplicit hentet fra andre teorier, så er det interessant at se lidt nærmere på de mere ekstreme versioner, hvor teorien enten bliver et kalejdoskopisk prisme, der kan spejle alle andre teorier, eller hvor de involverede grundbegreber simpelthen ender med at blive betydningstomme.

(a) For nogle år siden var det forholdsvis moderne at tale om »naturalisering af fænomenologien« (jf. Petitot m.fl. 1999). Ideen var, at man skulle forsøge at forbinde den filosofisk baserede fænomenologi med neuropsykologien forstået på den måde, at der skulle etableres et direkte forskningsfællesskab mellem fænomenologien og neuropsykologien. Man skulle så at sige lede efter det neuropsykologiske korrelat til de fænomenologiske beskrivelser af bevidstheden og subjektet. Varela (1999) fremsatte den hypotese, at det var muligt at transformere aspekter af Husserls analyse af tid til en generering af impulsfrekvenser på neuroniveau. Der blev indledt diverse tiltag til forsøg med skanninger af hjernen, og man prøvede også at overføre fænomenologisk relaterede analyser, f.eks. inden for æstetikken til neuropsykologien. Fra en nøgtern betragtning må man nok konkludere, at der frem til i dag ikke er fremkommet særligt overbevisende resultater fra denne sammenkædning. Selv om mange kunne se det interessante i perspektivet og anså den eklektiske forening af fænomenologi og neuropsykologi som absolut mulig, så har de ontologiske niveauer formentlig insisteret på deres særegenhed og til en vis grad forhindret fremkomsten af et særlig markant og positiv udbytte af tilnærmelsen (jf. Jensen og Skov 2007).

(b) Psykoanalysen er ligesom fænomenologien en størrelse, der udgør en samlet teori (på de fire niveauer), men også en specifik tværdisciplinær skoledannelse, der fungerer som bagland for teorier inden for andre discipliner, typisk de humanistiske. Det interessante ved psykoanalysen i denne sammenhæng er, at den er forsøgt forenet med stort set alle andre teorier inden for det humanistiske og samfundsvidenskabelige område, og også nogle discipliner inden for naturvidenskaben (biologi, informationsteori). Det vil sige, at psykoanalytiske indsigter er forsøgt forenet med stribevis af andre teorier, hvoraf nogle grundlæggende er af en fundamental anden slags. Det er ret beset vanskeligt at udpege en retning, som psykoanalysen ikke er forsøgt integreret med, eller som eklektisk har forsøgt at overtage nogle psykoanalytiske indsigter.

Umiddelbart ville man forvente, at det indebar en total udvanding af psykoanalysen, og at der ikke findes nogen »egentlig« psykoanalyse tilbage. I

forbindelse med en fremstilling af psykoanalysen efter Freud (Andkjær Olsen og Køppe 1996) måtte vi definere, hvad man ud fra en historisk betragtning kunne anse for at være psykoanalysens kerne – nemlig antagelsen af det ubevidste og den infantile seksualitet. I kortlægningen af psykoanalysens historiske udvikling efter Freud viste det sig da også, at fraveg man disse to grundbegreber, så var man helt sikkert på vej til at opgive psykoanalysen og ende med at tage afstand fra den eller i hvert fald lægge så meget afstand til den, at det endte i et brud. Et godt eksempel på dette er Heinz Kohut og hans selvpsykologi, som ender i at lægge afstand til psykoanalysen og se sig selv som den moderne arvtager til psykoanalysen (jf. Kohut 1985).

Spørgsmålet er imidlertid, om psykoanalysen har overvundet alle disse kombinationsforsøg, og om det stadig er muligt at hævde, at der findes en grundlæggende psykoanalytisk teori, der kan føres tilbage til Freud. Når det kan bekræftes, skyldes det imidlertid næppe teorien i sig selv, men derimod dens praksis – at den har et uddannelseshierarki, der styres relativt autoritært. Havde det ikke eksisteret i den form, ville det formentlig ikke længer være muligt at skelne den »egentlige psykoanalyse« fra de utallige mere eller mindre vellykkede kombinationsforsøg.

(c) Begrebet stress er et udmærket eksempel på et begreb, der udvikler sig hen i mod en teoretisk tomhed, fordi det er blevet brugt i så mange sammenhænge og taget til indtægt for så mange forskellige holdninger, at det i sig selv ikke længere betyder noget. Man er meget tæt på en omskrivning af den tidligere opfattelse af intelligens – intelligens er det, man måler ved en intelligensprøve, og altså kun konsistent kunne hævde, at stress er det, man måler ved en test, der hævder at måle stress. Stress kan til nød siges at være en konkret operationaliserbar størrelse, som operationaliseres forskelligt afhængig af målemetode, og som reelt ikke har nogen bagvedliggende teori. Og sammenligner vi med psykoanalysen eller fænomenologien, så er det oplagt, at problemet med stress sådan set har været, at det netop ikke indgår i en entydig teori, og at det oprindeligt hos Selye og i og med det generaliserede adaptationssyndrom havde en fysiologisk basis og ikke en psykologisk (jf. Selye 1952). Det er givetvis meget nyttigt at have et mål for psykisk belastningsgrad, men hvis operationaliseringen af målet kun er fysiologisk, vil der være en så stor variation mellem det fysiologiske mål og det psykologiske, at det blotte fysiologiske mål ikke udsiger andet end sig selv.

(d) En interessant udvikling er i de sidste 10-15 år sket med begrebet kognition, – og spørgsmålet er, om det ender som stress-begrebet, eller om det overlever i en identificerbar betydning. Det er i hvert fald en truet art. Udviklingen af begrebet går fra at være et relativt smalt begreb til i stigende grad at åbne for tilgrænsende processer og fænomener for til sidst – i dag – at ende med stort set at betyde hele det psykologiske genstandsområde, hvilket i praksis er identisk med at ophæve begrebet.

Standardudviklingen vedr. begrebet kognition er følgende. Den videnskabelige psykologi indledes med en beskæftigelse med sanserne. Dernæst indrages en række processer omkring bearbejdning af sanseindtrykkene: perceptionen, tænkningen og hukommelsen (Mammen 1983, Gardner 1985). I relationen til behaviorismens opdukken og udvikling i USA nedtones denne klassiske eksperimentalsykologi, og scenen overlades for en periode til begreber som indlæring og problemløsning. Bl.a. på baggrund af Tolmans overskridelse af behaviorismen, i og med antagelse af, at psyken repræsenterer den omgivende verden via 'kognitive kort', lægges der op til, hvad der siden kaldes den kognitive revolution. Det grundlæggende for denne revolution er ideen om, at kognition kan betragtes som en informationsbearbejdning. Der knyttes her an til udviklingen af informationsbegrebet omkring 2. verdenskrig og siden hen til computeren som informationsbearbejdende maskine. Frem til nyere tid sker der en udvidelse i retning af neuropsykologien, den kliniske psykologi (den kognitive terapi), lingvistikken og filosofien. I dag er det formentlig sådan, at der findes kognitive varianter inden for stort set alle human- og samfundsvidenskaber, samt udvalgte discipliner inden for medicin og naturvidenskab.

Umiddelbart forekommer der at være i hvert fald tre problemstillinger, som er uafklaret inden for den kognitive psykologi. Der er for det første spørgsmålet om bevidstheden. Der er næppe tvivl om, at de kognitive processer overskrider bevidstheden (det er ikke alle relevante aspekter af de kognitive processer, som udspiller sig bevidst), men omvendt er det noget uklart, i hvilken udstrækning den kognitive psykologi har bevidstheden som afgørende parameter. Forsøg på at nærme fænomenologi og kognitionspsykologi peger i denne retning. For det andet er det traditionelt fremhævet at kognitionspsykologien nedprioriterer emotioner og affekter. I standarddefinitioner af kognitionspsykologi er det stadig sådan, at emotionerne ikke indtager en særlig fremtrædende rolle (Kyllingsbæk, Harms og Larsen 2007), men ikke desto mindre er der to tilgange, som tilsyneladende har åbnet kognitionspsykologien mod en indoptagelse af også de emotionelle processer. Det er dels udviklingen inden for neurodisciplinerne, der i stigende grad finder fælles fodslag med kognitionspsykologien, men som altså også i forskellige sammenhænge insisterer på at emotionerne er en del af de kognitive processer (jf. Damasio 1994). Det andet område, som i sig selv er udviklet i retning af en indoptagelse af emotioner, er den kognitive terapi, som i begyndelsen var relativt neutral over for de emotionelle processer, men i stigende grad har indoptaget dem, bl.a. i forbindelse med diverse synteseforsøg med den såkaldte mindfulness. For det tredje er der selvsagt umiddelbart en mangel på åbningsmuligheder over for det samfundsmæssige og de sociale processer. Dette er imidlertid også ved at ændre sig, dels inden for psykologien selv, idet den sociale påvirkning af kognition har været åbenbar også inden for mainstreampsykologien siden 60'erne (jf. den såkaldte New Look-teori), dels ved igen at støtte sig til nabo-discipliner –

denne gang lingvistikken. Der har altid været et mere eller mindre udtalt forhold til lingvistikken i kraft af kognitionspsykologiens interesse for sprog og begrebsdannelse. Det var de lingvistiske antropologer Sapir og Whorf, der uafhængig af hinanden hævdede, at sprog, kognition og kultur hænger ubrydeligt sammen – og det skete i 30'erne. Via den informationsteoretiske drejning over mod symbolprocesser, begreber og sprog er de eksisterende teorier om den samfundsmæssigt bestemte kognition blevet reintegreret i kognitionspsykologien, i hvert fald som problemstilling.

Pointen er så, at hvis alle disse tre områder bekræftes som værende en integreret del af kognitionspsykologien – hvad er så ikke kognitionspsykologi? Vi har her lidt samme problem som med psykoanalysen, idet man enten kan sige, at kognitionspsykologien stort set er betydningsstom, da den omslutter stort set alle tænkelige varianter, dels at den konstituerer sig som en tværdisciplinær skoledannelse, men må så have nogle definerende træk (som psykoanalysen har i kraft af sin praksis) – og hvad er de så?

7. Konklusion

Hvis det er sådan, at videnskabelig udvikling i høj grad foregår eklektisk, så kan man ikke uden videre hævde, at eklekticisme er negativ og bør undgås. På sin vis er eklekticisme hverken god eller dårlig – det er en eksistensbetingelse for videnskabelig udvikling. Det er kun inden for en strikt Kuhnsk ramme, at man vil kunne afvise eklekticisme. Dermed være ikke sagt, at enhver form for eklekticisme er positiv – ligesom det heller ikke er enhver form for udvikling, der er det.

Videnskabelig udvikling foregår ofte som en eklektisk proces, bl.a. ved at grænseflader til andre discipliner opdyrkes, undersøges og inspirerer til udvidelser og begrebsmæssige nydannelser. Dette kan forstås således, at de egenskaber, som en given disciplin vælger at definere sit genstandsområde ved, at de udvides med andre egenskaber som er bestemt ud andre afgrænsninger. Hvis man insisterer på, at realobjektet er noget andet end erkendelsesobjektet, så vil forskellige discipliners afgrænsning af realobjektet til deres erkendelsesobjekt netop udgøre forskellige udsnit af de egenskaber, som realobjektet udgør. Fællesmængden vil på sin vis udgøre den mest præcise overensstemmelse mellem erkendelsesobjekt og realobjekt.

Det er som bekendt et særkende for psykologien, at den har en hel række til tider ret utydeligt markerede grænseflader til andre discipliner, og netop sådanne relationer foregår i høj grad som eklektiske selektioner af egenskaber. Ligeledes vil et fænomen som tværvidenskab være ganske vanskelig at bedrive, hvis man ikke kunne betjene sig af eklektiske overtagelser af enkeltaspekter og egenskaber.

Udvikling af en videnskab kan fremtræde på mange forskellige måder. Eksempler med psykoanalysen ovenfor viste, at det er den psykoanalytiske

praksis, som i sidste ende har udgjort et bolværk mod den totale udvanding af teorien. Det er jo nærliggende at konstatere, at en overdreven eklekticisme i sidste ende vil ophæve det præcise og afgrænsede erkendelsesobjekt og lade det fremtræde i en opløsende kalejdoskopisk gengivelse, som ikke har noget centrum.

En sådan skæbne er for så vidt overgået stress-begrebet, samtidig med at det i kraft af kun at være et begreb og ikke indlejret i en overordnet teori lettere vil udsættes for en ophævelse af ikke blot erkendelsesobjektet, men også realobjektet. Man kan køres så meget rundt i manegen, at der ikke længere er noget præcist fænomen forstået som realobjekt tilbage. Mod en sådan opløsning af et begreb er der kun en ting at gøre, nemlig at insistere på en helt specifik operationalisering og dernæst indtolke operationaliseringen i en overordnet teori. Hvis man præciserer, hvordan det man mener begrebet dækker, kan måles, og samtidig angiver at når det er målt på den og den måde, så skal resultaterne tolkes på den og den måde, så har man ekspliciteret sin tilgang og kan lade andre om at have andre tilgange.

Eklekticisme kan ikke vælges fra eller undgås. Det er noget, alle gør brug af, og det eneste, man kan forsøge at sikre sig imod, er den reflektionsløse eklekticisme. Fremlægges og præciseres de forskellige lag i teorien som den eklektiske tilføjelse indgår i, så kan eklekticismen ses som en metode til differentiering og aspektuering af ens del af disciplinens genstandsområde.

LITTERATUR

- ALBRECHT, M. (1994): Ekelktik. Stuttgart: Friedrich Frommann.
- ALTHUSSER, L. (1972): *Om ideologiske statsapparater*. Aarhus.
- ALTHUSSER, L. (1975): *Filosofi, ideologi og videnskab*. København: Rhodos.
- ALTHUSSER, L. & BALIBAR, E. (1970): *Att läsa kapitalet*. Stockholm: Bo Cavefors.
- ANDKJÆR OLSEN, A. & KØPPE, S. (1996): *Psykoanalysen efter Freud Bd. I og II*. København: Gyldendal.
- COLLIN, F. & GULDMMANN, F. (1998): *Sprogfilosofi: en introduktion*. København Gyldendal.
- COLLIN, F. & KØPPE, S. (1995): Humanistisk videnskabsteori: Indledning IN F. Collin & S. Køppe (red.): *Humanistisk Videnskabsteori*, ss. 9-37. København DR forlag.
- DAMASION, A. (1994): *Descartes' error: emotion, reason, and the human brain*. New York: A Grosset/Putnam book.
- DEWDNEY, A.K. (1987): Computer recreations. *Scientific American*, august: 8-14.
- EMMECHE, C., KØPPE, S. & STJERNFELT, F. (1997): Emergence and the ontology of levels *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie // Journal for General Philosophy of Science*, 28, 83-119.
- EMMECHE, C., KØPPE, S. & STJERNFELT, F. (2000): *Levels, Emergence and Three Versions of Downward Causation* IN: Peter Bøgh Andersen, Claus Emmeche, Niels Ole Finnemann & Peder Voetmann Christiansen, eds.,: *Downward Causation – Minds, Bodies and Matter*. Århus University Press, ss. 13-35.
- GARDNER, H. (1985): *The mind's new science*. New York: Basic Books.
- GREGERSEN, F. (2000): God og dårlig eklekticisme. *Motskrift*.

- GREGERSEN, F. & KØPPE, S. (1985): *Videnskab og lidenskab*. København: Tiderne Skifter.
- GREGERSEN, F. & KØPPE, S. (1988): Against epistemological relativism. *Studies in the history and philosophy of science*. 19, 4: 447-487.
- HELLES, R. & KØPPE, S.: Kvalitative metoder. IN Collin og Køppe (red.): *Humanistisk Videnskabsteori*, ss. 277-303. København: Danmarks Radios Forlag.
- JENSEN, T.W. & SKOV, M. (red.) (2007): *Følelse og kognition*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- KELLY, D. (2002): *The Descent of Ideas*. Cornwall: Ashgate.
- KOHUT, H. (1985): *Self psychology and the humanities*. New York: Norton.
- Kølling, S., Harms, L. & Larsen, A. (2007) Kognitoinpsykologi. IN Karpatschof, B. & Katzenelson, B. (red.): *Klassisk og moderne psykologisk teori* ss. 251-272. København: Hans Reitzels Forlag.
- KØPPE, S. (1993): *Virkelighedens niveauer. De nye videnskaber og deres historie*. København: Gyldendal 1993.
- KØPPE, S. (1983): *Psykologiens udvikling og formidling i Danmark i perioden 1850-1980*. København: G. E. C. Gads Forlag.
- LAKATOS, I. (1969): The methodology of Scientific Research Programmes. IN Lakatos og Musgrave (red.) *Criticism and the growth of knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LIEDMANN (1977): *Mottaternes spel 1-2*. Lund: Bo Cavefors.
- MADSEN, K.B. (1986): *Psykologi 1 -2*. København: Gyldendal.
- PETITOT, J., VARELA, F. J., PACHOUD, B. & ROY, J.-M. (red.) (1999): *Naturalizing phenomenology*. Stanford: Stanford University Press.
- POPPER, K. (1973): *Kritisk rationalisme*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- POPPER, K. (1969): *Conjectures and Refutations: the Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul.
- PUTNAM, H. (1997): *Realism and reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SELYE, H. (1952): The Story of the Adaptation Syndrome. *Montreal: Acta, Inc.*
- VARELA, F.J. (1999): The Specious Present: A Neurophenomenology of time Consciousness. IN Petitot m.fl. (red.) *Naturalizing phenomenology*, ss. 266-317.
- WIMSATT, W.C. (1981): Robustness, reliability and overdetermination. IN Brewer og Collins (red.): *Scientific inquiry and the social sciences*. London: Jossey-Bass Publishers.